

stva. — 16. Cit. v op. 14. — 17. AS, fond Gospodarskega sveta vlade LRS, Zapisnik seje gospodarskih ministrov, 6. 6. 1949. — 18. AS, fond Vlade LRS (dalje VLRS), Sklepi konference predsednikov svetov lokalne industrije OLO (MLO) 24. in 25. 11. 1950, 1. 12. 1950. — 19. AS, VLRS, Zapisnik 33. seje, 20. 12. 1949. — 20. AS, PK, Število podjetij po sektorjih lastništva v l. 1946, fasc. 69. — 21. Zavod za statistiko in evidenco LR Slovenije, Rezultati popisa lokalne industrije in obrti l. 1951, Ljubljana 1953, str. 8. — 22. Petletni plan za razvoj narodnega gospodarstva Ljudske republike Slovenije v letih 1947 do 1951, Ljubljana 1947, str. 53. — 23. Cit.

v op. 21. — 24. AS, fond Izvršnega sveta LR LRS, Predlog rebalansa petletnega plana razvoja narodnega gospodarstva Ljudske republike Slovenije v letih 1947 do 1951, 12. 9. 1949. — 25. AS, PK, Zapisnik konference gospodarskih poverjenikov pri LO Slovenije, 6. 6. 1947, fasc. 70. — 26. AS, fond Ministrstva za komunalne zadeve LRS, Poročilo komiteja vlade LRS za lokalno industrijo o delu za leto 1950. Cit. v op. 18. — 27. Cit. v op. 14. — 28. Prav tam. — 29. Ste-nografski zapiski Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije, IV. izredno zasedanje, 12. do 13. januar 1951, Ljubljana 1951, str. 101. — 30. AS, VLRS, Zapisnik 35. seje, 1. 2. 1950.

KMETIJSTVO NA OBMOČJU ŠENČURJA IN SOSEDNIH VASI V LETIH 1945—1980

NADA HOLYSKI

ZEMLJA

Tekst obravnava območje 6 katastrskih občin: Hrastje, Luže, Olševke, Šenčur, Visoko in Voglje, ki so bile po vojni upravno združene v letih 1952 in 1955 v občino Šenčur, pred tem so od leta 1946 pripadale 3 krajevnim ljudskim odborom: Šenčur, Visoko in Voglje, po letu 1955 pa so del kranjske občine. Ozemlje je del Kranjskega polja, kjer prevladujejo prodnata tla s tanko plastjo rodovitne zemlje.¹ Pregled zemljišč po kulturah in razredih kaže, da največ zemlje spada v 3. do 5. razred, nekaj najboljše zemlje (1. razred) je le v k. o. Olševke, kjer leže tudi edine neravninske površine.² Skupna površina obravnavanega območja znaša 3754 ha, od katerih je bilo po katastrskih podatkih za leto 1980 1351 ha njiv, 154 ha sadovnjakov 368 ha travnikov, 45 ha pašnikov, 1630 ha gozda in 205 ha nerodovitnega sveta.³ V primerjavi s podatki za leto 1952 se je zmanjšal obseg njiv za 83 ha in gozda za 48 ha (le-tega predvsem zaradi letališča), povečale pa so se površine travnikov za 69 ha, sadovnjakov za 56 ha in nerodovitne površine za 50 ha.⁴ Pri spreminjanju kulture zemljišč poteka v letih po drugi svetovni vojni proces nadaljnjega zmanjševanja površin na račun travnikov in sadovnjakov, kar je na eni strani posledica usmerjanja v živinorejo, na drugi strani pa delitve zemlje in urbanega razvoja naselij ter povečanja nerodovitnih površin na račun urbanizacije. Popis iz leta 1947 navaja na obravnavanem območju še 1424 ha njiv, kar primerja s sočasnimi podatki katastra, kjer je zabeleženih še 1713 ha njiv (pribl. 20 % več, kot jih navaja popis). Razlagalec popisa

(tajnik okrajnega ljudskega odbora Kranj) zagotavlja, da je popis v glavnem 95 % resničen in da je zmanjševanje njivskih površin na eni strani posledica večje usmeritve v živinorejo že v preteklih obdobjih (večajo se površine travnikov in pašnikov) ter večanja števila ozar in potov med njivami.⁵ Povečanje nerodovitnih površin je bilo bistveno večje, kot pa ga kažejo katastrski podatki za leto 1980, ki ne upoštevajo še večjega širjenja letališča konec 70. let ter gradnje avtoceste s priključki v 80. letih. Bližina mesta Kranja in bližina prometnih poti, ki je v preteklosti pomenila prednost za kmetovanje v teh vaseh, je konec 70. let že ogrozila obstoj kmetovanja in zavrla razvojni optimizem kmetov.

Kot za večino slovenskega podeželja je tudi za to območje značilna velika razdrobljenost posesti in agrarna prenaseljenost. V teh 6 katastrskih občinah ima leta 1980 3627 privatnih in družbenih lastnikov zemlje kar 12.737 parcel.⁶

NASTAJANJE DRUŽBENE POSESTI

V družbeni lasti je bilo leta 1952 320 ha zemlje, leta 1980 pa 639 ha (17 %), ob tem zadnje večje spremembe namembnosti in lastništva zemlje, zlasti v zvezi s širjenjem letališča in gradnjo avtoceste, kataster še ne registrira.⁶

Do leta 1952 je bila večina zemlje, ki je bila družbena last, pridobljena z agrarno reformo oziroma z zaplembami. Agrarna reforma je v večji meri prizadela le cerkveno zemljo, razlaščeno je bilo 86 ha zemlje žup-

nije Šenčur, kar kaže, da je bila to daleč največja posest na tem območju.⁷ Večina drugih podržavljenj je bila posledica sodelovanja lastnikov z okupatorjem, nekaj pa tudi gospodarskih malverzacij po vojni. V slabo ohranjenem arhivu se pojavlja 25 imen lastnikov zemlje (2 iz Šenčurja, 2 iz Srednje vasi, 4 iz Visokega, 1 iz Milj, 8 iz Prebačevega, 6 iz Voklega in 2 iz Hrastja), ki jim je bila zaradi sodelovanja z okupatorjem odvzeta posest. Večina so bili to domobranci, ki so ob koncu vojne zbežali na Koroško. Velika večina se jih je vrnila in jim je bila vrnjena tudi zemlja ali pa je bila vrnjena svojcem, ki niso imeli drugega vira za preživljanje.⁸ Med temi je prevladovala zelo majhna posest, večja posestva so bila trajno odvzeta Janezu Brodarju iz Hrastja (47 ha) in enemu kmetu iz Voklega (21 ha). Zaradi gospodarskih prestopkov po vojni je bilo odvzeto 14 ha zemlje posestniku iz Šenčurja.⁹ Ta posestva so postala osnova novih državnih ekonomij in posestev, medtem ko je bila cerkvena zemlja razdeljena agrarnim interesentom,¹⁰ ali pa so jo ljudski odobrili delili kmetijskem zadrugam ali dajali v zakup kmetom. 39 agrarnih interesentov je dobilo 32,5 ha zemlje, ob reviziji leta 1952 je ostalo le še 12 agrarnih interesentov, ki so obdržali 9,3 ha zemlje.¹¹ Ob izvajanju agrarne reforme so bili po vaseh masovni sestanki, kjer so delavci poudarjeno zahtevali, da tudi oni dobe zemljo, vendar pas o jo po zakonu dobili le kmetje, ki jo imajo sami premalo za preživljanje.¹² Čeprav zemlja lastniku ni dajala udobnejšega življenja, je pa vseeno pomenila tako v očeh lastnikov kot nelastnikov življinjsko varnost, kakršno druge gospodarske panoge do tedaj niso dajale. Od tod izvira tudi psihološko precejevanje kmeta, odpor do zaposlovanja v industriji (nečastno delo) po vojni in še vrsta podobnih pojavov.

Da bi omilili velike ekonomske in socialne razlike med kmeti na vasi in da bi preprečili »kulaštvo« (kar smatrajo za glavnega krivca neuspeha kmetijskih obdelovalnih zadrug) so s tako imenovano 2. agrarno reformo leta 1953 razlastili vso privatno posest z nad 10 ha obdelovalne zemlje. V občini Šenčur je bilo tedaj razlaščenih 20 kmetov s skupno 33 ha zemlje.

Posameznim kmetom je bilo odvzeto od največ 6 ha pa do nekaj arov zemlje. Zemljo so dobila državna posestva, ekonomije KZ, del zemlje pa je prevzel ObLO Šenčur in jo za najemnino izročal v obdelavo kmetom. Čeprav ni bilo večjega odpora, pravi okrajno poročilo, da so vsi kmetje izražali mnenje, da se to ne bo obneslo, ker vse ekonomije slabo obdelujejo zemljo. Kmet v Hrastju je

protestiral glede odvzema zemlje, »češ da svojo zemljo ljubi in zato ne more dovoliti, da bi bila tako slabo obdelana, kot jo obdeluje ekonomija v Hrastju«.

Tudi občinski ljudski odbori so bili proti razlastitvam. Vsi kmetje so odklonili podpis zapisnika o zaslišanju.¹³

Leta 1952 in v naslednjih letih je prišlo do prvih razlastitev zemlje za gradnjo letališča na Brniku.¹⁴ Do leta 1978 je bilo v k. o. Šenčur za letališče razlaščeno 21 ha 72 a zemlje, po letu 1978 pa še 46 ha 24 a.¹⁵

Naslednja etapa podružbljanja kmetijskih zemljišč je sledila ob arondacijah, ki so se pričele leta 1958 in dosegle višek in v glavnem tudi konec v letih 1962–1964. Z arondacijami so kmetijske zadruge in posestva z zamenjavami, odkupi in zakupi zaokrožila in povečala svojo posest tudi s privatno kmetijsko zemljo v bližini družbenih posestev (ob do tedaj največjem nezadovoljstvu lastnikov). Tedaj je površina družbene kmetijske posesti v glavnem že dosegla današnje stanje (leta 1956 znaša obseg edinega kmetijskega posestva na tem območju 179 ha, leta 1980 pa 247 ha, čeprav vsega povečanja le ne gre pripisati arondacijam). Načrti so predvidevali večje pridobitve na račun privatnih kmetov v tem okolišu. V zadnjih 10 letih pa se kažejo tudi obratne tendence: zarađi raznih gradenj nacionalizirano ali odkupljeno zemljo privatnih kmetov zamenjujejo z družbeno kmetijsko zemljo. Tako so ob gradnji športnega parka v Šenčurju izročili kmetom v nadomestilo zemljo KŽK — posestvo Šenčur.¹⁶

KMETIJE IN KMETJE

Primerjave popisov privatnih zemljišč, ki so nam dane za leti 1947 in 1980 kažejo, razen zaznav, ki smo jih že omenili: podružbljanje dela zemlje ter drobitev zemlje zaradi urbanizacije naselij (število hiš po vojni se je v teh vaseh podvojilo), da obstaja dokaj trdno število posesti v velikosti nad 2 ha. Od 2 do 5 ha je bilo leta 1947 248 zemljišč, leta 1980 pa 249, od 5 do 10 ha leta 1947 112, leta 1980 pa 104, nad 10 ha je bilo leta 1947 121, leta 1980 pa 111 posestev.

Po statistiki se je izgubilo 18 posestev velikosti nad 5 ha. Glede na posest obdelovalne zemlje je bilo leta 1947 167 kmetij z 2 do 5 ha, 87 kmetij s 5 do 10 ha in 7 kmetij z nad 10 ha obdelovalne zemlje. Leta 1980 pa je 146 posesti z 2 do 5 ha obdelovalne zemlje, 97 s 5 do 10 ha in 6 z nad 10 ha obdelovalne zemlje.

Kmetij kot ekonomskih enot je leta 1980 350, leta 1947 pa jih je bilo 364.¹⁷

Samo od kmetijstva je leta 1948 živelo še 1666 prebivalcev, podobno stanje je bilo še

vedno ob popisu leta 1953, ko je bilo v kmetijstvu zaposlenih 840 prebivalcev, od njih vzdrževanih pa 835. 47 % prebivalstva je bilo kmetijskega. Poleg lastnikov in žena — gospodinj je delalo na kmetijah ali pa na njih živelo še 213 kmečkih delavcev (odraslih otrok, stricov in tet), 80 preužitkarjev, 4 hlapci, 8 dekel, 5 dninaric, kmetijam pa lahko dodamo tudi večino od 36 služkinj in 28 gospodinjskih pomočnic (»poklici«, ki jih navajajo volilni imeniki KLO za leto 1945)¹⁸

V prvih letih po osvoboditvi odhajajo s kmetij v tovarne kmečki delavci (otroci, sestre, bratje), v naslednjih desetletjih pa tudi kmetje — lastniki zemlje, najprej manjši, nato tudi večji. V začetku 60. let, ko je prišlo do ustavitve zaposlovanja v industriji, se je v vaseh že pojavila rezervna delovna sila, v glavnem NKV delavci kmečkega porekla. Leta 1964 je bilo v KS Visoko 102 in v KS Šenčur 77 takšnih brezposelnih, mnogi od njih so našli zaposlitev v tujini.¹⁹ Leta 1962 je bilo na obravnavanem območju še 278 čistih kmetov in 186 kmetov — delavcev, leta 1971 so našli le še 98 čistih kmetov.²⁰ Po popisu Kmetijske zemljiške skupnosti Kranj leta 1980 je zaposlenih na kmetijah 66 čistih kmetov, na 147 kmetijah je del odraslih zaposlenih druge, na 74 kmetijah pa so vsi zaposleni še druge. Čistim kmetijam lahko dodamo še 62 kmetij, kjer so lastniki ostareli (ostarele kmetije obravnava popis posebej!), od teh jih 37 ne more več obdelovati zemlje in jo dajejo v glavnem v zakup. Po popisu prebivalstva leta 1981 predstavlja delež kmetijskega prebivalstva le še 10 % prebivalstva. Vendar pa nam že omenjeni popis Zemljiško kmetijske skupnosti pove tudi, da v čistih kmečkih in mešanih gospodinjstvih še vedno živi 1419 prebivalcev, ki so bolj ali manj še povezani z zemljo in da vsem gospodinjstvom (čistim in mešanim) pomeni dohodek od kmetijstva približno polovico vsega dohodka. Podatek kaže v primerjavi z zaposlenimi samo v kmetijstvu na veliko količino t. i. neplačane družinske delovne sile, ki dela brez omejenega delovnega časa in daje privatnemu kmetijstvu bistveno prednost pred sicer večinoma proizvodno uspešnejšemu družbenemu kmetijstvu.

Popis je segel tudi v dedovanje kmetij in ugotovil, da le 30 dedičev dela doma, 51 jih ne živi na kmetiji, 24 pa jih sploh nima dedičev, ostali so po službah in delajo še na kmetiji.²¹

OPREMLJENOST KMETIJ

Socialnemu sestavu prebivalstva vasi v veliki meri ustreza tudi zunanji videz vasi. Po podatkih, ki jih imamo za KLO Voglje in KLO Šenčur (manjkajo le za KLO Visoko,

kjer pa je situacija podobna) je imela v teh krajih vsaka druga hiša hlev, svinjak in podobno. Popisi strojev in orodja iz leta 1948 navajajo vsa klasična orodja. Zanimiv je obstoj še velikega števila lesenih plugov, precejšnje pa je tudi število vprežnih kosilnic, sejalic in kultivatorjev, posamezniki imajo še okrog 100 elektromotorjev. Skoraj vse vasi so imele strojne zadruge (Strojna zadruga: Šenčur, Visoko, Voklo, Voglje, Olševek, Hrastje-Prebačevo-Cirče) v njih pa je bilo včlanjenih 442 članov. Te zadruge so imele mlatilnice, slamoreznice, elektromotorje, krožne žage, sejalnice.²² Prvi traktor srečamo šele leta 1955 na državnem posestvu. Kmetje so se v letih po vojni traktorjem upirali iz konservativnih, pa tudi političnih vzrokov in to tudi v obdelovalnih zadrugah. Traktorizacija je sledila šele po gospodarski reformi s sprostitvijo nakupa privatnih traktorjev in druge višje mehanizacije in drugimi ugodnostmi za privatno kmetijstvo. Leta 1968 je bilo na celotnem območju 66 traktorjev.²³ Leta 1969 je bil ustanovljen Sklad za pospeševanje zasebne kmetijske proizvodnje v občini Kranj, tedaj so pri KZ organizirali hranilno kreditne službe, ki so skupaj z bankami začele kmetom odobravati kredit za nakup strojev in izgradnjo gospodarskih objektov (v občini Kranj je znašal delež kmetov pri nakupu strojev 55 % in pri gradnji objektov 70—75 %).²⁴

Od začetka 70. let so zato začele spreminjati zunanjo podobo in utrip kmetije in kmečki deli vasi. Leta 1980 je v teh krajih 410 hlevov (v letih po vojni jih je bilo še okrog 480), od teh 159 starih, 107 obnovljenih in 44 novih od teh 26 povsem sodobnih. Ob kmetijah srečamo 164 silosov, predvsem za siliranje koruze. Kmetje imajo že 344 traktorjev. Ker ga vsaka kmetija le nima, jih imajo zato nekateri več. Usmeritvi v živinorejo in mlekarstvo ustreza 145 molznih strojev in 84 silo kombajnov. Kmetje imajo tudi 31 kombajnov za krompir in 17 žitnih kombajnov. Iz popisa Kmetijsko zemljiške skupnosti Kranj je razvidna tudi zainteresiranost kmetov za nadaljnjo modernizacijo kmetij. 76 kmetov namerava kmetije modernizirati in povečati, 103 jih želijo samo modernizirati, medtem ko si kar 131 kmetov ne želi sprememb. Večina jih odklanja tako strojne, kot še bolj vse druge skupnosti.²⁵

POLJEDELSKA IN ŽIVINOREJSKA PROIZVODNJA NA PRIVATNIH KMETIJAH

Enostaven prikaz kmetijske proizvodnje na tako omejenem in upravno neenotnem območju ni možen. Lahko pa si pomagamo z raznimi podatki, ki nam prikažejo približno sliko po vojni in stanja danes. Možna je

primerjava zasejanih površin. Leta 1954 je bilo 604 ha njiv posejanih z žiti (42 %), 537 ha s krmilnimi rastlinami (39,3 %), 289 ha z vrtninami (20,5 %), med katerimi prevladuje krompir (okrog 200 ha) in 4 ha z industrijskimi rastlinami.²⁶ Stanje leta 1982 pa je naslednje (podatek zajema le površine, ki jih prijavijo kmetje ob sklepanju kooperantskih pogodb s KZ): 119,2 ha je zasejanih s pšenico, in 36,2 ha z drugimi žiti (skupaj 14,3 %), 440 ha s silažno koruzo in 194,7 ha z deteljo in drugimi krmilnimi rastlinami (skupaj 59 % s krmilnimi rastlinami), 277,9 ha je posejanih s krompirjem in 11,1 ha z drugimi vrtninami (skupaj vrtnine 27 %).²⁷ V času obveznega odkupa so usmerjali kmete k večji proizvodnji krompirja in industrijskih rastlin na račun žit, čemur pa so se kmetje upirali, tudi iz določenega konservativizma.²⁸

Do večjega sajenja krompirja, tudi semenskega, je nato prišlo v drugi pol. 50. let. Po kooperantskih pogodbah so se kmetje leta 1982 obvezali prodati KZ: 3197 t krompirja (okrog 500 t semenskega), 69,6 t pšenice, ki so jo v tem letu prvič posejali tudi za odkup, 53 t zelja in repe ter 16,5 t vrtnin.²⁹ Z uporabo umetnih gnojil (sredi 70. let znaša v občini Kranj 400 kg na ha) in zamenjavo semen se je bistveno izboljšal hektarski donos žit. Npr.: pšenice od 1000 kg na ha leta 1950 na 2500 sredi 70. let.³⁰

Že zasejane površine pa nam pokažejo, da je potekal bistveni razvoj v smeri razvoja govedoreje in zlasti proizvodnje mleka, ki ima sicer svoje tradicije že na začetku tega stoletja z organiziranjem odkupa mleka.

Vsakoletni popisi živine po krajevnih ljudskih odborih nam kažejo stanje živine za prva povojna leta. Število živine je nekoliko poraslo do leta 1947 in ublažilo posledice vojne, nato pa je do konca obvezne oddaje stagniralo.

Stanje živine po različnih popisih:³¹

	1945 (1. 11.)	1953 (15. 1.)	1971	1981
govedo	1205 (770 krav)	1612 (941 krav)	1972	2728 (1226 krav)
konji	412	387	153	39
prašiči	1205	971	558	373
koze	33	70		
perutnina	1103	4613		5189
zajci	17	114		
ovce	41	196	5	11
panji		157		393

Do večjega usmerjanja v živinorejo posameznih kmetov je prišlo v glavnem po gospodarski reformi, ko so kmetje-kooperantje dobili kredite in davčne olajšave za preus-

meritev in mehanizacijo. Od leta 1972 se pri kmetijskih zadrugah financirajo kmetijsko pospeševalne službe.

Gospodarska reforma je bistveno izboljšala položaj kmetijstva tudi z dvigom cen kmetijskim proizvodom (vendar le za nekaj let!) in z novim vrednotenjem privatnika.

Vendar v tej smeri niso šle vse kmetije, nekatere ne zaradi starosti lastnikov, druge zaradi večstranske zaposlenosti, zaradi ogroženosti od urbanističnih posegov, konservativizma in drugih vzrokov, zato številčni in količinski podatki še ne izkazujejo vseh možnosti v tej smeri. Le za nekaj 10 kmetij glede na pogodbo o prodaji zadrugam lahko ugotovimo, da dosegajo proizvodne dosežke velikih družbenih obratov, dobra polovica kmetij za njimi teži, ostale so v razvoju zaostale.

Kooperantske pogodbe za leto 1982 kažejo, da so kmetje v tem letu samo KZ prodali 2.669.000 litrov mleka, 362 pitanih goved, 114 drugih govedi, 135 telet.

Glede na porast mlečnosti krav (od približno 1000 l na kravo v letu 1950 na približno 2000 l leta 1980) in na njihovo številčno podvojitev lahko sklepamo, da se je proizvodnja mleka v letih po vojni samo na privatnih kmetijah vsaj 4-krat povečala, ob tem pa so skoraj izginili konji, prašičereja je upadla na 1/3 povojne, zmanjšale so se obdelovalne površine namenjene poljedelskim kulturam za toliko, da kljub povečani donostnosti ne moremo govoriti o napredku.³²

SPLOŠNE KMETIJSKE ZADRUGE

Sredi 50. let so bile na obravnavanem območju tri kmetijske zadruge (Voklo, Šenčur, Visoko), v katerih je bilo včlanjenih 367 kmetov in 104 nekmetje.³³ Kmetijske zadruge so organizirali krajevni ljudski odbori v prvih povojnih letih na osnovi združevanja starih kmetijskih, živinorejskih in strojnih zadrug, čeprav nimajo več značaja pravih zadrug. Približno polovico poslovanja zadrug je sredi 50. let obsegal odkup lesa, drugo polovico pa prodaja na drobno, delež ostalega odkupa je bil zanemarljiv.³⁴ Za primerjavo navajam plan odkupa krompirja v vseh treh zadrugah leta 1959: plan je predvideval odkup 55 t semenskega in 170 t jedilnega krompirja, vendar je bilo do srede februarja sklenjena le dobra polovica pogodb za odkup planirane višine semenskega in le četrtina pogodb za odkup jedilnega krompirja.³⁵ Leta 1961 se je KZ Voklo priključila KZ Šenčur, leta 1963 pa se je KZ Šenčur priključila KZ Cerklje, KZ Visoko pa KZ Sloga, Kranj. Tudi razvoj resnejših kooperantskih odnosov sega v leto

po gospodarski reformi. V začetku 80. let je v kooperantskih odnosih z omenjenima dvema zadrugama KZ Cerklje in KZ Sloga, Kranj, 215 kmetov, članov obeh zadrug iz tega območja pa je 144.

V kooperantskih pogodbah je zajeto 1080 ha privatnih polj (podatek je glede na približne ustne napovedi neprecizen!), kar kaže, da je delež starega naturalnega gospodarstva že minimalen in da je določena stopnja podružbljanja privatne kmetijske proizvodnje kot eden od ciljev kmetijstva v socializmu dosežena.³⁶

KMEČKI DAVKI IN DAJATVE

Za preskrbo prebivalstva z živili po vojni so kmetje poleg davkov prispevali še v obliki obveznega odkupa v naturalijah.

Obvezna oddaja je bila v teh krajih zelo velika. V opombah navajam plan oddaje za leto 1951. Če lahko primerjamo podatke o oddaji za leto 1951 in posevek leta 1954, za kar imamo podatke, ter približni hektarski donos oziroma mlečnost krav, tedaj je znala oddaja glavnih pridelkov leta 1951 več kot tretjino žita in skoraj polovica mleka.³⁷

Podatke o izvajanju odkupa imamo ves čas le za KLO Voklo oz. Voglje, kjer je v arhivskih zapisih možno zaslediti sorazmerno najmanjše težave. Kasnejše preverjanje na terenu pa je pokazalo, da so bili podobni primeri znotraj vasi kot drugje. Kljub natančnim navodilom so komisije za odkup delile bremena po osebnih, sorodstvenih in političnih kriterijih; sinove velikih kmetov so kot organizirane mladince pošiljali kontrolirat in tehtat pridelek (npr. ob mlačvi), ki so podatke zapisali po gostoljubnosti ipd.

Večjo napetost je povzročila leta 1948 sprememba oddaje prašičev (povečanje oddaje je bila posledica zaostrenih ekonomskih razmer v državi v času spora z Inforbirojem!), ko je bila med letom oddaja povečana in zapisnik pravi, »da je zaradi nepravilnega odkupa prišlo do velike gospodarske škode, mali kmetje in bajtarji so klali vse vprek iz strahu, da jim bodo prašiči odvzeti.«³⁸ V tem letu se je iz istega vzroka bistveno zvečala tudi oddaja lesa (v KLO Voglje od 200 m³ na 1625 m³). Največ težav pri odkupu so delali posamezni veliki kmetje. Tako ima npr. kmet iz Prebačevega 10 ha obdelovalne zemlje in samo 3 prašiče, toliko, kot mu znaša obvezna oddaja in ker mu ne bi nič ostalo, menijo zastopniki KLO Voglje, da jih ne odda. Zastopnik OLO Kranj pa ga ima za »narodnega škodljivca«, ki daje slab zgled tudi drugim, ker s slabim gospodarjenjem znižuje dajatve.³⁹ Podobno naj bi velikemu kmetu v Šenčurju odvzeli večjo količino žita in ker mu

ne bi ničesar ostalo, tega niso izvedli.⁴⁰ V vrečah z žitom kmetov KLO Visoko se je pojavljal pesek, v mleku za obvezno oddajo pa pogosto voda. Tu tudi srečamo kmeta, ki je čez noč posadil na njivo smreke, člani KLO Visoko so tudi pregledovali zemljo, ki so jo kmetje proglašali za pašnike. Na območju KLO Visoko tudi sicer naletimo na najbolj množičen odpor. Kmetje so se pritoževali, da imajo večje dajatve kot kmetje pod KLO Šenčur, že leta 1947 se je pojavila napetost med KLO in kmeti zaradi »nejasne in previsoke oddaje.«⁴¹ Junija 1950 poročajo odborniki KLO Visoko, da odločb o oddaji mesa, masti in prašičev posamezniki niso hoteli sprejeti in podpisati,⁴² avgusta 1950 so se kmetje iz Olševka na masovnem sestanku pritoževali nad določenim hektarskim donosom (določil ga je KLO!) in grozili, da ne bodo prišli več volit, ker odborniki ničesar ne store zanje.⁴³ Odkup za leto 1950 v KLO Visoko ni bil dosežen in KLO pravi, »da se tudi ne da.«⁴⁴ KLO Šenčur poroča o nasilnih odkupih, za kar krivi okrajno odkupno podjetje, ki ne upošteva pripomb Krajevnega ljudskega odbora. KLO Voglje je razen oddaje mesa plan izpolnil.⁴⁵ Leta 1951 poročajo o nasilnem odvzemu pri velikem številu velikih kmetov na območju KLO Visoko, KLO je izpolnil plan oddaje žit 80 %.⁴⁶ Leta 1952 zasledimo veliko pritožb kmetov za znižanje plana odkupa žita. Večini ni bilo ugodeno.⁴⁷

Ukinjanje obvezne oddaje v letih 1951 in 1952 so kmetje sprejeli z velikimi olajšanjem.⁴⁸ Čeprav oddaja ni bila tako velika, da bi ogrozila preživljanje kmetov, pa je vseeno zaviralno delovala na prizadevanje po večanju pridelka in povzročila stagnacijo kmetijstva. Slabo pa je tudi vplivala na medsebojne odnose v vaseh.

Kmečki davki so bili glavni vir dohodka KLO in kasneje občine Šenčur, čeprav je ostal za njihovo delo le majhen odstotek krajevnih davkov. Sprva so akontacije za davek za posamezne kraje določali na okraju, davčne komisije pri KLO pa so jih razdelile na posamezna gospodarstva.

Davki so bili glede na potrebe nerazvite države veliki. Da bi ublažili velike socialne razlike med velikimi in malimi kmeti, so uvedli progresivno obdavčenje. Leta 1951 je znašal davek 475 kmečkih davkoplačevalcev vseh treh krajev 11.632.939 din.⁴⁹ Davke so realizirali s težavo, tako so na primer na zasedanju OLO Kranj 3. 5. 1950 ugotovili, da plačujejo kmetje davke tedaj, ko jih rubijo, ko pride izterjevalec z okraja.⁵⁰ Konec leta 1951 je okrepljena davčna uprava OLO Kranj reorganizirala odmero dohodnine po krajih. Teren so razdelili na višinski, srednji in ni-

žinski, ravnino so bolj obdavčili. Vsa občina Šenčur je prišla v prvo najboljšo skupino, za katero je bila določena za leto 1952 stopnja obremenitve: 26 % dohodka katastra.⁵¹ Hkrati je otežen mednarodni položaj države zahteval maksimalno izrabo vseh domačih možnih virov, zato so na okraj Kranj prihajale vedno večje davčne zahteve republike, ki so jih pokrivali tudi s pomočjo davkov kmetov.

Tako se je v letu 1952 v okraju Kranj zvišala davčna obremenitev kmetov za 54 %.⁵² Vsako četrletje so izvajali rubeže: v občini Šenčur je bilo junija 1952 38, oktobra 26, decembra pa že 80 primerov rubežni.⁵³

Davčna osnova kmečkih davkoplačevalcev v letu 1953 v občini Šenčur je znašala že 37 milijonov din, 107 kmetov je plačevalo čez 100.000 din davka letno.⁵⁴ Po pet let in več odraslih govedi je prodal večji kmet samo za plačilo davkov, velik je bil tudi posek gozda (leta 1953 pomeni odkup lesa vseh 3 zadrug skoraj polovico prometa: 10 milijonov din).⁵⁵ Davki sicer niso pripeljali »na boben« nobene kmetije, so pa prispevali k zaostajanju panoge za daljše obdobje.

Ob ukinitvi občine Šenčur leta 1955 so vzporedno z volitvami krajevnih odborov uvajali tudi občinske doklade, ki so spet prizadele zlasti kmete, katerim se je davek povečal za 22 %. Na pritožbe kmetov na zborih volilcev pravijo delavci in uslužbenci, da imajo oni celo večje obremenitve kot pa so davki kmetov,⁵⁶ kar je bilo procentualno sicer res, vendar so bile v primerjavi med plačami delavcev in davki kmetov plače zelo nizke.

V začetku 60. let je obstajala zaradi tehnoloških dosežkov na nekaterih družbenih posestvih v 2. pol. 50. let močna tendenca nadaljnega utrjevanja in širjenja velikih kmetijskih družbenih posesti, ki naj bi se širila tudi na račun sosednjih privatnih kmetov in ker je tedaj tudi sicer prišlo do večje krize, je občinski odbor Kranj na predlog Borisa Kraigherja, ki je tedaj obiskal občino, sklenil povečati davke kmetov v ravnini — blizu družbenih posestev.⁵⁷ Kljub temu pa ob minimalnem razvoju kmetijstva v primerjavi z drugimi dejavnostmi vrednost in pomen kmečkih davkov stalno upada. Po reformi in zlasti od konca 60. let pa popuščajo tudi kmečki davki, poleg socialnih in borčevskih olajšav se pojavijo tudi davčne olajšave za usmerjanje kmetij v proizvodnjo za trg. Leta 1980 je znašal kmečki davek občini Kranj iz tega območja (KU Šenčur) le še 860.754 din (591 davkoplačevalcev), kar predstavlja 11 % katastrskega dohodka privatne zemlje. Kmetje plačujejo še slaba 2 milijona za zdravstveno zavarovanje in 1 milijon 200

tisoč din za pokojninsko zavarovanje.⁵⁸ Pomen prispevka iz kmetijstva za širšo družbeno skupnost je ob koncu obravnavanega obdobja izničen, saj dejansko ne pomeni dosti niti v proračunu krajevnih skupnosti.

KMETIJSKE OBDELOVALNE ZADRUGE

Na masovnih sestankih in zborih volilcev so vse od leta 1948 propagirali združevanje kmetov in ustanavljanje kmečkih delovnih zadrug. Na ustanovnem občnem zboru 26. junija 1949 je bila ustanovljena KDZ *Sava Voglje*, v katero se je vključilo 42 kmečkih gospodarstev s 759 ha zemlje, zadruga je bila ena največjih v kranjskem okraju. Prvo poročilo o njenem delovanju pravi, da kmetje obdelujejo zemljo po brigadno-desetinskem načinu z ročnimi in vprežnimi stroji, deloma uporabljajo elektromotorje za rezanje krme, traktorjev nimajo. Že zelo kmalu pa je postala zadruga najbolj problematična. V začetku leta 1950 so dolgovali njeni člani že 400.000 davka in ga niso hoteli plačati, ker so se izgovarjali, »da so jim pred vstopom v zadrugo obljubljali, da ne bodo plačevali davka«.⁵⁹ V upravni odbor obdelovalne zadruga so prišli v glavnem veliki kmetje, ki so bili vse preje kot zainteresirani za uspeh zadruga. Leta 1950 so prišli njeni člani celo pred sodišče. Sodni proces je bil v Kranju in je imel politično zastraševalni značaj. Spominja vsaj po obliki na sorodne procese tega časa. Sodni postopek pomeni tudi konec »delovanja« nekaj zelo aktivne samostojne kmečke stranke v vasi Voglje, ki je brez dvoma imela velike zasluge pri orientaciji vaščanov za OF. Njeno delovanje pa je bilo čutiti tudi še po vojni: tako so ob volitvah KLO 1947. leta postavili kandidatno listo (pred KP), ki je bila tudi izvoljena). Do odločilnega političnega razhajanja pa je tudi tu prišlo ob uvajanju obdelovalnih zadrug. Dejstvo, da so po aretaciji članov vodstva obdelovalne zadruga, postavili na njihovo mesto med NOB slabše orientirane ljudi, je povzročilo daljše politično demoraliziranje prebivalcev. Kljub novemu vodstvu se zadruga ni popravila.⁶⁰ V letu 1951 poročajo, da KDZ *Sava* dela slabo, ne vodi se gospodarsko-finančna politika, gospodarji se individualno in pravijo »s takimi zadrugami ne bomo nikoli zgradili socializma«. V začetku leta 1952 je že 17 izstopnih izjav, 28. 5. 1952 je zadruga prenehala poslovati.⁶¹ Ustanovitev delovne zadruga ni uspela tudi v KLO Šenčur, kjer je v KDZ *Gorenjska Šenčur* pristopilo 12 članov s 151 ha zemlje; tudi ta zadruga je 2. 2. 1952 prenehala poslovati.⁶² Pri KLO Visoko pa je bil formiran le pripravljalni odbor, vendar pa ustanovitev zadruga tu ni uspela.⁶²

KMETIJE IN NJIHOVE ZMOGLJIVOSTI PO VASEH IN KRAJEVNIH SKUPNOSTIH

Podatki do alinee »kooperanti KZ« so izvedenina podlagi popisa Kmetijsko zemljiške skupnosti Kranj iz leta 1980, v nadaljevanju pa na podlagi kooperantskih pogodb KZ Cerklje in KZ Sloge v letu 1982.

KZ Cerkije in KZ Sioge v letu 1902.
Op.: Okrog 500 t krompirja iz KS Voglje in KS Voklo je semenskega.

DRUŽBENA POSESTVA

Po izvedbi agrarne reforme in zaplembah zemlje so bile na obravnavanem teritoriju ustanovljene 3 industrijske ekonomije in 2 ekonomiji pri kmetijskih zadrugah (tretja pri KZ Voklo je bila ustanovljena leta 1952). Na delu Rabičevega posestva v Senčurju in Vehovčevega v Voklem je pričela 10. 1. 1948 poslovati *Ekonomija Iskre*, ki je merila 13 ha zemlje, pretežno njiv. Na posestvu je bilo zaposlenih 11 delavcev.⁶³ 12. 11. 1947 je bilo prevzeto za vojaške potrebe Brodarjevo posestvo v Hrastju, ustanovljena je bila *Ekonomija Vojno trgovačkok preduzeča Hrastje*. Posetvo meri 23 ha samih njiv in je imelo zaposlenih 20 tujih delavcev.⁶⁴ Leta 1948 se omenja še Ekonomija Sava na delu Rabičevega posestva v Senčurju in namen ustanovitve ekonomije Tiskanine v Voklem, vendar se je podjetje branilo prevzeti posest. Ustanovljena pa je bila leta 1948 še *Ekonomija Projekta*, ki je imela center na posestvu Prebačevo 33. Imela je 10 ha zemlje, od tega 8 ha njiv in zaposlenih 5 delavcev.⁶⁵ Podjetja so slabo skrbeli za razvoj ekonomij, saj so jim služila le kot podaljšane menze. Že jeseni leta 1950 je zato KLO Senčur in nato tudi OLO Kranj predlagal, da se prevzame posestvo Iskri, ker ni bilo rentabilno.⁶⁶ Jeseni 1952 je ObLO Senčur predlagal, da se ustanovi komisija, ki bo pregledala posestvo v Hrastju in ustavila nadaljnje propadanje.⁶⁷ Po uvedbi proste trgovine za podjetja ekonomije niso bile več zanimive. Leta 1952 je ObLO Senčur prevzel Ekonomijo V. T. P. Hrastje in Ekonomijo Iskre, KZ Voklo pa Ekonomijo Projekta.⁶⁸ 15. 1. 1954 sta se ekonomiji V. T. P. Hrastje in Iskra Senčur združili v *Kmetijsko posestvo Sava Senčur*.⁶⁹

Del nacionalizirane zemlje so krajevni ljudski odbori izročili tudi splošnim KZ oziroma njihovim ekonomijam. Leta 1949 je merila Ekonomija Senčur 12 ha zemlje, Ekonomija KZ Visoko pa že 50 ha zemlje (od tega je bilo 17 ha obdelovalne, večina pa je gozda, ki ga je kmalu prevzelo Gozdno gospodarstvo). Leta 1952 je s priključitvijo Ekonomije Projekta dobila svojo ekonomijo tudi KZ Voklo.⁷⁰ Po t. i. 2. agrarni reformi leta 1953 so bile te ekonomije razširjene. Leta 1955 pa je prevzelo Kmetijsko posestvo Sava Senčur vso zemljo in inventar od ekonomij KZ Voklo in Visoko. Ob združitvi je merilo posestvo 107 ha, junija 1956, ko je ObLO Kranj dal Kmetijskemu posestvu Sava v trajno last zemljišča SLP pa je imelo posestvo že 179 ha.⁷¹ Leta 1956 se je posestvo preimenovalo v Kmetijsko posestvo Hrastje. Konec leta 1958 se posestvu priključijo kmetijska posest-

va Jezersko in Cerklje, leta 1960 pa še Kmetijsko posestvo Predvdor, posestvo se je tedaj preimenovalo v Kmetijsko gospodarstvo Senčur. Leta 1962 se je združilo s kmetijskim posestvom Vrtnarstvo — ekonomija Kranj in preimenovalo v Kmetijsko gospodarstvo Kranj, naslednje leto se mu je priključilo še kmetijsko posestvo Sorško polje Žabnica, nato pa konec istega leta zabeležimo združitev posestva z Mlekarno Kranj in Oljarico Britof v *Kmetijsko živilski kombinat Kranj*.⁷²

V okviru KŽK Kranj (TOZD Kmetijstvo) deluje kot posebna enota *Obrat Senčur — Hrastje*, ki meri 359 ha njiv in vrtov, 38 ha travnikov in 14 ha pašnikov. V obravnavanih katastrskih občinah ima obrat 247 ha zemlje, preostala zemlja je v k. o. Velesovo, Trboje, Primskovo in Čirče.⁷³

Industrijske ekonomije so bile usmerjene zlasti v proizvodnjo hrane za potrebe lastnih menz: prašičerejo, perutninarstvo, krompir in povrtnine, sejali pa so tudi žita. Leta 1954 so na tedanjem Kmetijskem posestvu Sava imeli naslednji pridelek: 5,3 t pšenice, 5,1 t ječmena, 4,9 t ovs, 204 kg rži, 423 kg koruze, 233 kg prosa, 148,9 t krompirja, 638 kg fižola in 228 t krmilnih rastlin (leto je bilo delovno in finančno neuspešno).⁷⁴ Na posvetu OLO Kranj leta 1958 o določitvi smeri razvoja proizvodnje na družbenih posestvih v okraju je bilo sklenjeno, da se posestvo Hrastje usmeri v proizvodnjo omlade govedine in da se več ha poseje z lucerno za predelavo v močna krmila.⁷⁵ Razvojni načrti so se nato večkrat spreminjali. V tem in naslednjih letih so pričeli tudi z večjimi investicijami, usmerjenimi v izgradnjo novih hlevov, nakup plemenske živine in strojne opreme. Leta 1963 je na dan republike pričela obratovati nova velika farma bekonov v Hrastju, ki je bila v tem času ambiciozna kmetijska investicija: veljala je čez 500 milijonov din; polovico sredstev sta prispevala republiški in splošni investicijski sklad. Farma je pričela obratovati s 167 plemenskimi svinjami, še leta 1965 je delovala z majhnimi zmogljivostmi: 218 plemenskimi svinjami, 11 merjasci in 1607 pitanci. Odvisna je bila od naku- pa umetnih krmil, ki so se medtem zelo podražila in je ves čas poslovala z izgubo. Leta 1969 je imela 2700 pitancev in 481 svinj in merjascev, leta 1971 pa so zaradi stalnih izgub prašičerejo opustili. V prostore farme se je vselila Agromehanika — proizvodnja in prodaja kmetijskih strojev v okviru KŽK.⁷⁶

Poleg prašičereje je v Hrastju ves čas obstajal še hlev za krave molznice z 200 stojišči, leta 1965 je bil novi hlev za krave molznice dograjen tudi v Senčurju s 170 sto-

jišči. Povprečno je bilo v obeh hlevih 300 krav molznic. Novi hlev v Hrastju so zgradili leta 1976, tedaj so opustili hlev v Šenčurju, ker je gradnja nove avtoceste onemogočila potrebno pašo.

Odslej je stalno v Hrastju 200 krav. Bolj razveseljiva je rast mlečnosti krav: od 1246 l na kravo leta 1954 do 3200 l v letu 1963, na 5500 l v letu 1981 (3. mesto v Sloveniji). Zato se je kljub zmanjšanju staleža živine od več kot 300 glav količina mleka dvignila od 1 milijona leta 1963 na 1,1 milijon litrov v letu 1981. Proizvodnja je rasla do prve polovice 70. let: leta 1970 je 321 krav dajalo 1,3 milijona litrov mleka. Povečano mlečnost so sprva dosegali predvsem z močnimi krmili, danes pa z vse bolj kvalitetno domačo hrano: pašo in koruzno silažo. Količina močnih krmil je znašala v začetku 70. let 0,60 kg na liter mleka, leta 1982 pa le še 0,12 kg na liter. Kljub doseženi mlečnosti in rasti cen mleka (leta 1966 stane 1 liter mleka 1 dinar, leta 1982 pa 11 din) je lastna cena mleka ves čas višja od prodajne cene in mleko ves čas prinaša izgube kmetijstvu v okviru KŽK.⁷⁷ Domači govedoreji služi približno polovica pripadajočih obdelovalnih površin, ki ji dajejo skoraj vso potrebno hrano. Leta 1982 je na posestvu obrata Šenčur — Hrastje posejanih 70 ha zemlje s silažno koruzo, 112 ha pa predstavljajo travniki za pašo in lucerno. Izgube v mlekarstvu so posledica nizkega števila krav oziroma govedi na tako velikih obdelovalnih površinah.⁷⁸

Manj pomembna je bila na obeh farmah proizvodnja mlade govedine in teletine. V 70. letih je šlo v prodajo iz obrata okrog 60 telet letno. Leta 1979 pa srečamo mlado plemensko živino v kooperaciji pri kmetih in sicer 96 glav, katerih število je v naslednjem letu naraslo že na 137 glav plemenske živine in 100 pitancev.⁷⁹

Poslovno uspešnejša je bila ves čas poljedeljska proizvodnja. V gojenje semenskega krompirja je bila Gorenjska usmerjena že v obdobju pred vojno, ponovno pa ga je pričela gojiti v drugi pol. 50. let in je tedaj dosegla največje količine. V zadnjih letih posadijo na njivah obravnavanega obrata 30–50 ha njiv s pretežno semenskim krompirjem. Pridelek znaša okrog 200 q na ha. Z razvijanjem kvalitetnih sort krompirja je njihov vpliv segel tudi do privatnih pridelovalcev semenskega krompirja na tem območju. Večina krompirja gre na širše jugoslovansko tržišče. Leta 1970 so zgradili prvo halo za skladiščenje semenskega krompirja v Šenčurju ter mehanizirali izkop in spravilo krompirja, druga skladiščna hala je zrasla ob prvi

leta 1974, leta 1979 je bila zgrajena še sortirnica.⁸⁰

Ves čas na obratu sejejo tudi žita. Tako so imeli leta 1968 posejanih 58 ha njiv s pšenico, pridelek je znašal 189 t; 37 ha z ječmenom, pridelek 116 t, 64 ha z ovsom, pridelek je bil 103 t. Leta 1976 so pričeli v kooperaciji z Lekom iz Ljubljane sejati tudi rž. V tem letu so zasejali 26 ha in pridelali 80 t »zdravilne« rži. Količina posejane rži je do leta 1982 stalno rasla in prinašala ugodne proizvodne in poslovne rezultate. Leta 1981 so v obratu posejali in pridelali naslednjo količino žit: 22 ha njiv so posejali s pšenico, pridelek je znašal 61 t, 26 ha so posejali z ječmenom, ki so ga pridelali 89 t, 99 ha pa so posejali z ržo, katere so pospravili 517 t.⁸¹

Razveseljive dosežke v proizvodnji in donosnosti na vseh področjih, ki v glavnem dosegajo evropsko raven, pa spremljajo ves čas slabi poslovni rezultati. Poslovna poročila ves čas krivijo za slabe rezultate zastarele načine proizvodnje in predvsem nizke neekonomične cene kmetijskih proizvodov. Ob tem so delavci na teh posestvih slabše plačani, imajo slabše stanovanjske razmere in obstoji problem velike fluktuacije. Kmetijsko posestvo Sava Šenčur je imelo že ob svojem nastanku leta 1954 1.215.000 din izgube, ki jo je kril sklad za pospeševanje kmetijstva pri OLO Kranj. Vzrok za izgube vidijo v slabi mehanizaciji, slabem gospodarjenju in slabem delu. Že v naslednjem letu je podjetje poslovalo rentabilno in si ustvarilo pogoje za pridobitev investicijskih kreditov za nakup mehanizacije (med drugim tudi prvega traktorja).⁸² Ob združitvi v KŽK leta 1963 so imela vsa posestva in farme, ki poslujejo odslej kot ena delovna enota Kmetijstvo (od leta 1974 kot TOZD) v okviru KŽK 69 milijonov izgube, občinski sklad skupnih rezerv gospodarskih organizacij so prosili za polovično kritje izgub. V naslednjih letih (do leta 1982) poslujejo z izgubo v glavnem le še živinorejski obrati: ves čas farma bekonov v Hrastju in obe farmi krav molznic v Hrastju in Šenčurju požirajo pozitivne rezultate, ki jih na drugih področjih dosega Kmetijstvo KŽK in cela KŽK.⁸³

OPOMBE

1. Skupščina občine (SO) Kranj, Geodetska uprava, Pregled zemljišč po kulturah in razredih za k. o. Šenčur, Luže, Visoko, Olševke, Hrastje in Voglje za leto 1981. — 2. Ivan Gams, Pokrajinsko ekološka sestava Gorenjske, Zbornik 12. zborovanja slovenskih geografov, Gorenjska, str. 20. — 3. SO Kranj, Geodetska uprava. — 4. Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), Kranj (KRA), OLO Kranj, f. 63. Ekonomska analiza

ObLO Šenčur, 1954. — 5. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 356, Rezultati popisa zemljiških gospodarstev po KLO, 1947. — 6. SO Kranj, Geodetska uprava. — 7. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 170. — 8. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 47. — 9. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 170, f. 47. — 10. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 178. — 11. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 49. — 12. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 169, Masovni sestanek KLO Voklo, 20. 1. 1946. — 13. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 170, Seznam posestnikov, katerim je bila po odločbah OLO Kranj z dne 3. 10. 1953 odvzeta zemlja; f. 38, Poročilo o delu komisije za zemljiški sklad. — 14. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 170, Akt o razlastitvi posesti. — 15. Letališče Ljubljana—Pula. — 16. Arhiv KS Šenčur, leto 1978. — 17. SO Kranj, Geodetska uprava, Sumarni pregledi zemljiških posestev, 1981; ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 356, Rezultati popisa zemljiških gospodarstev, 2. 9. 1947. Podatki se nanašajo le na posestnike, ki žive na obravnavanem območju.

Primerjava velikosti privatne posesti (skupne in obdelovalne) za leti 1947 in 1980:

Površina	1947		1980	
	skupna	obdelovalna	skupna	obdelovalna
0— 1 ha	216	273	1134	1099
1— 2 ha	87	115	104	102
2— 3 ha	57	86	68	76
3— 5 ha	79	81	77	70
5— 8 ha	73	62	75	66
8—10 ha	39	25	29	31
10—15 ha	44	6	51	6
15—20 ha	29	1	43	
20—30 ha	37		17	
30—45 ha	10			
nad 45 ha	1			

skupaj 672 lastnikov 1947 in 1598 lastnikov 1989. — 18. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 165, 167, 169, 170, Volilni imeniki KLO. — 19. KU Šenčur, Pregled rezervne delovne sile v KS Visoko in Šenčur, leto 1964. — 20. KU Šenčur, leto 1962, Popis gospodarstev kmetov in kmetov — delavcev; Rezultati popisa prebivalstva leta 1971. — 21. Zemljiško kmetijska skupnost Kranj, Zbirna tabela popisa kmečkih gospodarstev kranjske občine, maj 1980. — 22. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 170, Popis strojev in orodja, 1. 8. 1948; f. 356, Seznami kmetijskih in strojnih zadrug, ki so obstajale pred letom 1941. — 23. KU Šenčur, Leto 1968, Seznam ugotovljenih traktorjev, 4. 6. 1968. — 24. Zlata Urh in Janez Eržen, Kmetijstvo, Kranjski zbornik 1975, str. 53—62. — 25. Zemljiško kmetijska skupnost Kranj, Zbirna tabela popisa... — 26. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 63, Ekonomska analiza ObLO Šenčur, 1954. — 27. Kooperantske pogodbe KZ Sloga Kranj in KZ Cerklje za leto 1982. — 28. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 1, Zapisnik seje IO OLO Kranj, 1. 4. 1948. — 29. KZ Cerklje in KZ Sloga Kranj, Kooperantske pogodbe za l. 1962. — 30. Zlata Urh in Janez Eržen, Kmetijstvo, Kranjski zbornik 1975, str. 53—62. — 31. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 356, Popis živine 1. 11. 1945; f. 63, Ekonomska analiza ObLO Šenčur, 1954; Popis prebivalstva 1971, ZKS Kranj, Zbirna tabela popisa... — 32. KZ Cerklje in KZ Sloga Kranj, Kooperantske pogodbe za leto 1982. — 33. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 63, Ekonomska analiza ObLO Šenčur, 1954. — 34. Isto tam. — 35. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 44, Plan kooperacij v krompirjevi in travniški proizvodnji za leto 1959 in sklenjenih pogodb do 16. 2. 1959. — 36. KZ Cerklje in KZ Sloga Kranj, Kooperantske pogodbe za leto 1982. — 37. Plan oddaje za leto 1951:

	KLO Šenčur	KLO Visoko	KLO Voglje	KDZ Voglje	KDZ Šenčur
pšenica, rž,					
soržica	27 t	41 t	36 t	33 t	37 t
ječmen	2,7	8,4	4	1,8	
koruza	0,8	1,1	0,8		
oves	2	0,5	2,6		
proso	4,5	4,7	5,1	10	
ajda	4,9	4,7	4,9	5	
krompir	122	233	136	260	
fižol	3,5	4	2		
oljna repica	6,8	7,2		6,4	0,8
sončnice	3,5	2	10	1,6	0,4
mast	3,9	4,7	3,4	4,3	0,5
mleko	95.380 l	158.310 l	91.640 l	90.000 l	13.000 l
meso	24 t	29 t	23 t	13,9 t	2 t
volna	9,7 kg	13 kg			
jajca	25.000 kos	25.000 kos	16.000 kos	6.300 kos	2.100 kos

ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 41, Plani odkupa in oddaje. — 38. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 167, Zapisnik seje KLO Voglje z dne 19. 12. 1948. — 39. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 167, Zapisnik izredne seje KLO Voglje z dne 2. 9. 1948. — 40. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 172, Zapisnik seje KLO Šenčur dne 2. 12. 1948. — 41. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 168, Zapisniki sej v letu 1947. — 42. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 165, Seja KLO Visoko dne 26. 6. 1950. — 43. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 165, Seja KLO Visoko dne 25. 8. 1950. — 44. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 165, Zaključno poročilo o odkupih za leto 1950. — 45. Isto tam. — 46. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 165, Seja kmetijskega sveta KLO Visoko. — 47. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 170. — 48. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 165, Zapisnik zbora volilcev na Olševku dne 20. 5. 1950. — 49. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 181, Končna odmera davkov za leto 1951 v KLO Šenčur, Visoko in Voglje. — 50. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 1, Zapisnik seje OLO Kranj, dne 16. 10. 1952. — 51. Isto tam. — 52. Isto tam. — 53. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 181, Seznam davčnih zavezancev, ki so se jim zaračunali rubežni stroški. — 54. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 181, Odmera davkov kmetov v občini Šenčur za leto 1953. — 55. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 63, Ekonomska analiza ObLO Šenčur, 1954. — 56. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 185, Zapisniki zborov volilcev v septembru 1955. — 57. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 35, Zapisnik seje predsednikov ObLO okraja Kranj dne 18. 5. 1962. — 58. SO Kranj, Davčna uprava, Odmera davka od kmetijstva za območje KU Šenčur za leto 1980. — 59. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 168, Poročilo o KDZ Sava Voglje; f. 167, 3. plenarna seja KLO Voglje, 19. 3. 1950; f. 1, Zasedanje Kranj, 12. 3. 1952. — 60. Gorenjski glas, leto 1950, št. 37, Pravična kazni je doletela saboterje KDZ; Arhiv CK

ZKS, OLO Kranj, leto 1949. — 61. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 183. — 62. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 184; ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 165, Sestanek pripravljalnega odbora KDZ Visoko, 30. 12. 1948. — 63. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 184. — 64. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 183. — 65. Isto tam. — 66. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 1, Seja IO OLO Kranj dne 24. 10. 1950. — 67. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 174, Zapisnik seje ObLO Šenčur, 7. 10. 1952. — 68. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 174, Zapisnik seje ObLO Šenčur, 24. 10. 1952, f. 178, Zapisnik o predaji ekonomije SGP Projekt ljudskemu odboru Šenčur. — 69. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 174, Zapisnik seje ObLO Šenčur, 15. 1. 1954. — 70. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 79, Seznam združenih ekonomij l. 1949. — 71. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 43, Posestveno stanje Kmetijskega posestva Sava Šenčur, 6. 12. 1956; Analiza stanja na kmetijskih posestvih okraja Kranj, 1957. — 72. KŽK Kranj, Poslovno poročilo za leto 1963. — 73. KŽK Kranj, TOZD Kmetijstvo; SO Kranj, Geodetska uprava, Posestni listi, stanje konec leta 1980. — 74. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 80, Obrazložitev predloga za sanacijo Kmetijskega posestva Sava, Šenčur. — 75. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 35, Zaključki, sprejeti na posvetu o določitvi smeri proizvodnje za posestvo Cerklje—Hrastje—Žabnica in Suha. — 76. KŽK, Kmetijstvo, Letna poslovna poročila in Letna kmetijska proizvodnja za leta 1967—1981. — 77. Isto tam; KŽK Kmetijstvo, Evidenca proizvodnje mleka. — 78. KŽK, Kmetijstvo, Kmetijska proizvodnja za leta 1967—1981. — 79. Isto tam. — 80. Isto tam. — 81. KŽK, Kmetijstvo, Kmetijska proizvodnja za leta 1967—1981. — 82. ZAL, KRA, OLO Kranj, f. 80, Sanacija kmetijskega posestva Sava, Šenčur, 12. 12. 1955. — 83. Poslovna poročila KŽK, Kmetijstva od leta 1963 dalje.